
Inauguracja operacji „Gigant”

Punktem wyjścia do realizacji operacji o tym kryptonimie była decyzja o lokalizacji wielkiego kombinatu metalurgicznego, podjęta równo 70 lat temu, 24 lutego 1949 roku. Wybór padł na okolice Krakowa a ustalenia zapadły daleko od miasta, ponad głowami jego mieszkańców

W 1947 roku Polska rozpoczęła przygotowania do budowy ogromnego kombinatu metalurgicznego. Były one poprzedzone prowadzonymi od połowy 1945 roku studiami nad rozwojem polskiego hutnictwa a także koncepcją współpracy z amerykańską firmą Freyn Engineering Company z Chicago. Równolegle do rozmów a Amerykanami, jesienią 1947 roku rozpoczęte zostały ze stroną sowiecką negocjacje w sprawie budowy kombinatu i finalnie ta właśnie opcja zwyciężyła. W styczniu 1948 roku Polska podpisała w Moskwie umowę o współpracy gospodarczej.

Przez blisko dwa lata trwały dyskusje dotyczące lokalizacji kombinatu oraz kompleksu osiedli, zapewniających miejsce do zamieszkania dla jego pracowników. Pomysłów na umiejscowienie było wiele, w grę wchodziły zarówno wybrzeże Bałtyku, jak i Gliwice. W końcu 1948 roku wytypowane zostało 11 lokalizacji: Dzierżno, Blachownia, Koźle, Kędzierzyn, Bycina, Libiszów, Kuźnia Raciborska, Zator, Skawina, Pleszów, oraz Mędzrechów koło Tarnowa. Od 17 stycznia 1949 roku rozpoczęły się objazdy wytypowanych miejsc przez specjalistów polskich i inżynierów z ZSRR. Zanim to nastąpiło, Regionalna Dyrekcja Planowania Przestrzennego z Krakowa ustosunkowała się do wskazanych lokalizacji w piśmie z 5 lutego 1949 r., w którym przeanalizowała wady i zalety sześciu z nich. Jako najbardziej korzystne dla lokalizacji Nowej Huty wskazała trzy z nich: rejon Zabierzowa Niepołomickiego, Mędzrechowa oraz Igołomii-Wawrzeńczyc. W kwestii rejonu Mogiły-Pleszowa - Dyrekcja wskazała kilka argumentów za lokalizacją – dogodne połączenie z drogą wodną, istniejąca infrastruktura komunikacyjna, zapewniona aprowizacja, dogodny teren pod budownictwo mieszkaniowe, łatwość transportu rudy z ZSRR. Jako argumenty przeciw wymieniono: bliskość rejonu miejskiego krakowskiego, położenie w bliskim sąsiedztwie lotniska cywilnego, ewentualne trudności w rozbudowie komunikacji kolejowej i drogowej, niewłaściwe użycie bardzo dobrych gleb.

Opinia krakowskich specjalistów nie miała jednak wpływu na podjęte kilka dni później decyzje w kwestii lokalizacji Nowej Huty.

Ostatecznie 24 lutego 1949 roku decyzję o usytuowaniu Nowej Huty na terenach rolniczych w pobliżu Krakowa podjął Hilary Minc, współtwórca planu sześcioletniego, wicepremier, minister przemysłu i handlu oraz przewodniczący Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego. Prace rozpoczęto natychmiast, w pierwszej kolejności wywłaszczając właścicieli ziemi z podkrakowskiej wsi Mogiła, którym za żyzną ziemię zapłacono nie więcej niż kilka procent jej własności. Rozpoczęto pierwsze odwierty geologiczne.

Wraz z inauguracją wielkich robót ziemnych przystąpiono do zakrojonych na szeroką skalę badań archeologicznych. Wykopaliska prowadzone były na terenie wyznaczonym pod Kombinat, pod budowane osiedla mieszkaniowe a także w kilku miejscowościach: Bieńczycach, Branicach, Cle, Kościelnikach, Krzesławicach, Kujawach, Mogile, Pleszowie, Ruszczy, Wyciążu, Zesławicach. W badania archeologiczne zaangażowane były: Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Polska Akademia Umiejętności, a także powołane w 1951 r. przez Ministerstwo

Kultury i Sztuki - Kierownictwo Prac Wykopaliskowych w Nowej Hucie. Opisano ponad 30 miejsc ze śladami działalności człowieka i zgromadzono kilkadziesiąt tysięcy przedmiotów, których wiek datuje się nawet na okres 5 tysięcy lat wstecz. Prowadzone badania pozwoliły na ustalenie, iż teren dzisiejszej Nowej Huty jest jednym z niewielu miejsc w Polsce, gdzie osadnictwo istnieje nieprzerwanie od neolitu. Badania archeologiczne ujawniły na tych terenach dużą osadę celtycką, jeden z większych w Europie ośrodków garncarskich z czasów rzymskich i najstarszą na ziemiach polskich osadę Słowian. Prawdziwym skarbem Nowej Huty jest kopiec Wandy, uchodzący za mogiłę córki założyciela miasta, Kraka.

W okresie średniowiecza istniało tu kilkanaście wiosek, gdzie swoje siedziby miały rody Gryfitów (Braniccy z Branic i Ruszczy) i Odrowążów (biskup Iwo Odrowąż był fundatorem klasztoru w Mogile). W późniejszych czasach mieli tu także swoje majątki: Wierzyńkowie, Wodzicczy, Czartoryscy, Mycielscy, Popielowicze, Badeniowicze. Stąd licznie występujące na tym terenie dwory, pałace i obiekty sakralne.

Ponieważ dzisiejsza wschodnia granica Nowej Huty (na Potoku Kościelnickim) pokrywa się z dawną granicą austriacko-rosyjską, napotkać można tu liczne forty oraz jedno z najstarszych w Europie lotnisk Rakowice-Czyżyny.

Budowa Nowej Huty była wielkim przedsięwzięciem, motywem wiodącym propagandy stalinowskiej. Wyrażała nowoczesność, młodość – poprzez udział brygad junackich organizacji „Służba Polsce”, mit socjalistycznych budowniczych wznoszących miasto a także sukces polityki gospodarczej i społecznej Polski Ludowej.

23 czerwca 1949 r. rozpoczęto budowę pierwszego bloku mieszkalnego na osiedlu Wandy. Wiosną 1950 r. rozpoczęto budowę linii tramwajowej łączącej Nową Hutę z Krakowem (ukończono w listopadzie 1952 roku).

Operację o kryptonimie „Gigant” oznaczającej budowę zakładów hutniczych rozpoczęto 26 kwietnia 1950 roku a jako oficjalny dzień otwarcia uznawany jest dzień 22 lipca 1954 roku, kiedy to miał miejsce pierwszy spust surówki z wielkiego pieca numer 1.

Zespół archiwalny Huta im. Lenina (nr 29/777) jak przystało na „Giganta” jest olbrzymi, bo liczący blisko 400 metrów bieżących półek z lat 1947, 1949-2006. Składają się na niego materiały aktowe, dokumentacja geodezyjno-kartograficzna, dokumentacja techniczna, materiały filmowe, nagrania dźwiękowe, albumy fotograficzne, fotografie, dyplomy, odznaczenia. Główny trzon zespołu (23 808 jednostek) stanowią materiały aktowe pochodzące z Huty im. Lenina w budowie i Huty im. Lenina w Krakowie a ponadto akta PCK przy Hucie im. Lenina, Klubu Techniki i Racjonalizacji Huty im. Lenina w Krakowie, Obrony Cywilnej przy Hucie im. Lenina w Krakowie, Rady Zakładowych Związków Zawodowych Hutników Kombinatu Huta im. Lenina w Krakowie. Bardzo fragmentarycznie zachowały się akta Związku Młodzieży Socjalistycznej przy Hucie im. Lenina w Krakowie oraz Związku Młodzieży Polskiej przy Hucie im. Lenina w Krakowie. Dokumentacja geodezyjno-kartograficzna Kombinatu to 739 jednostek a techniczna to 460 jednostek. Szczególnie ciekawą częścią zespołu są fotografie z lat 1949 po lata 90. XX wieku, zgromadzone w układzie tematycznym, w ilości 11952 jednostek.

Fotografie z budowy Nowej Huty od roku 1951 do lat 70. XX wieku odnaleźć można w albumach fotograficznych Przedsiębiorstwa Budownictwa Miejskiego Nowa Huta, które znalazły się w posiadaniu Ispat Polska Stal S.A. – sukcesora Huty im. Tadeusza Sendzimira S.A. jako darowizna PBM Nowa Huta na rzecz Zespołu ds. Muzeum Huty, funkcjonującej w strukturze Biura Geodezji i Nadzoru Majątkowego HTS S.A. do 2000 r.

Cennym uzupełnieniem materiałów aktowych i fotograficznych mogą być taśmy magnetofonowe (w ilości ponad 500 sztuk) z nagraniami uroczystości, porad, konferencji, akademii itp. od roku 1965 do połowy lat 80. XX wieku (znaczna część nagrań jest niedatowana) oraz nagrania filmowe.

Materiały przechowywane są w Archiwum Narodowym w Krakowie, w Oddziale IV przy ul. Orzeszkowej 7 oraz w Ekspozyturze ANK w Spytkowicach.

dr Barbara Berska